

УДК 159.922

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ У СПРИЙНЯТТІ ЧАСУ ТА ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ, АМЕРИКАНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ КУЛЬТУР

Т.Ю.Введенська

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри педагогічної психології та англійської мови

Придніпровської державної академії будівництва та архітектури,

О.С.Ковальчук

викладач кафедри інтенсивного навчання іноземних мов

Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

У статті досліджено показники монохронності та поліхронності у сприйнятті часу представників української, американської та французької культур.

Ключові слова: етнопсихологія, часосприйняття, поліхромна культура, монохромна культура.

Актуальність обраної теми зумовлена подіями на Україні, які посилюють динаміку взаємодії різних культур, насамперед – це підготовка нашої країни до чемпіонату Євро-2012. Для проведення такого заходу потрібна підготовка всіх прошарків суспільства на політичному, соціально-економічному, а особливо на освітньому рівнях, бо передбачається, що на чемпіонат приїде понад 500 тис. туристів і учасників з різних країн. Головне управління освіти та науки до проведення чемпіонату обіцяє підготувати більше 14 тис. спеціалістів різних галузей, які будуть розмовляти на англійській мові, більше 4 тис. – французькій і більше 2 тис. – німецькій. Взагалі, мовні курси будуть відвідувати робітники міліції, сфери обслуговування, лікарі, волонтери і стюарди. Спеціально для роботи з туристами планується треба навчити 20 тис. студентів-волонтерів. Програмою проведення Євро-2012 передбачені спеціалізовані закордонні стажування кадрів з підготовки чемпіонату.

Також треба відмітити приєднання України до Болонського процесу, який передбачає встановлення європейської зони вищої освіти у світовому масштабі. Україна є учасницею інтеграційних процесів: закони України "Про освіту" та "Про вищу освіту", національна доктрина розвитку освіти, підписана Президентом України, пройшли експертизу Ради Європи.

Неодноразово на міжвузівських науково-практичних конференціях зазначалось, що за період з 1993 до 2003 р. вищі навчальні заклади України разом із ведучими університетами Європи виконали більше сотні проектів ТЕМПУС/ТАСІС, що сприяло розробкам нових

навчальних програм, принципів управління університетами, а також розвитку програм обміну студентами.

Отже, всі ці зміни у суспільстві сприяють розширенню взаємодії з представниками інших культур, встановленню міжнародних стосунків, що передбачає набуття культурної компетенції у міжкультурній комунікації для попередження міжетнічних конфліктів, зниження культурного шоку та нетале-рантності до культурних розбіжностей.

На практиці існує багато соціальних, економічних, освітніх й психологічних розбіжностей, останні в свою чергу обумовлені приналежністю особистості до певної культури. Як відомо, кожна культура має власні культурні цінності, вірування, настанови, патерни поведінки. Тобто більшість носіїв даної культури мають спільні характеристики [1]. Вітчизняні етнопсихологи називають ці чинники "ментальністю" або "менталітетом", західні – "суб'єктною культурою". Взаємодія носіїв різних етносів може ускладнюватись тим, що ознаки ментальності не завжди усвідомлюються, а функціонують на рівні стереотипів, а "стереотип – це не тільки картинка, а картинка, яка викликає стійке почуття симпатії або антипатії" [1]. Тому одним з підходів до гармонізації міжкультурних відносин є визначення психологічних ознак культури представників різних етносів та формування толерантності до них.

На сучасному етапі розвитку етнопсихології та кроскультурної психології серед робіт, присвячених українській

ментальності, українському національному характеру можна виділити праці А.В.Фурмана, В.М.Павленко, П.І.Гнатенко, С.М.Возняка, О.А.Дон-ченко [2], а також твори їх попередників Б.І.Цимбалістого, О.М.Кульчинського, Д.Чи-жевського. На жаль, теоретичні та емпіричні дослідження на тему української ментальності практично вичерпуються названими вище роботами.

Ось чому, як в теоретичному, так і в практичному аспектах, набуває значної актуальності проблема досліджень особливостей прояву ментальності носіїв українського етносу при взаємодії з представниками інших культур.

На рівні культури ставлення до часу вимірюється за шкалою "монохронність–поліхронність" [4]. На крайньому полюсі до монохронності у сприйнятті часу відносять американську культуру. "Час – це гроші", - кажуть американці, - час життя треба використовувати з розумом, бо, інакше майбутнє ніколи не буде кращим за теперішнє та минуле" ("You only get so much time in this life, you'd best use it wisely. The future will not be better than past or the present"). Цей вислів ілюструє спрямованість представників американської культури на теперішнє та на майбутнє.

На відміну від американської культури, французи належать до поліхронної культури. Для них характерне виконання декількох видів діяльності, які чітко не відокремлюються у часі. Вважається, що чим більше справ заплановано водночас, тим більше повним уявляється життя. Як представники поліхронної культури, французи не приділяють великого значення розкладам та пунктуальності. Французький дослідник Philippe D'Iribarne зазначає, що французи дуже швидко і з легкістю змінюють свої рішення, можуть запланувати п'ятдесят справ на день і жодного не виконати в протилежність англосаксам. Вони роблять вигляд, що дотримуються їх (якщо цього вимагають моноактивні партнери), але впевнені, що реальність важливіша за розпис зустрічі. Для них міжособистісна взаємодія – найкраща форма інвестування часу. Вони не звертають увагу на кількість минулого часу, головне не залишити спілкування не закінченим.

На дихотомії "поліхронність – монохронність" Україна знаходиться десь посередині, але більш наближена до поліхронної системи часу. Багатьом українцям притаманне вибіркове виконання запланованих справ. Вони з легкістю можуть змінювати заздалегідь узгоджені зустрічі, до графіків та планів ставляться як до чогось, що бажано дотримуватись, але не чітко. Це породжує

відсутність поважливого ставлення до спланованих та узгоджених строків виконання тих чи інших подій [3].

У даній статті ми розглянемо розбіжності у сприйнятті часу представниками української, американської та французької культур. Ми припускаємо, що перебування українських студентів в іншому культурному середовищі накладає відбиток на їх загальне світосприйняття. Отже, мета дослідження – виявити в якому напрямі змінюється відношення до часу українських студентів, які навчались щонайменше півроку в Америці або у Франції.

Згідно з метою дослідження було залучено 5 груп студентів, віком від 19 до 23 років, які належать до зазначених культур.

До першої групи увійшли українські студенти четвертого курсу факультету психології та соціології Дніпропетровського національного університету у кількості 25 осіб. Друга група складалась з американських студентів у кількості теж 25 осіб, які навчались у Каліфорнійському коледжі Ель Каміна. До третьої групи були залучені французькі студенти Ліонського національного інституту прикладних наук – 9 чоловік.

Для того, щоб прослідити зміни у ставленні до часу в українській молоді ще були створені дві групи українських студентів, які навчались протягом щонайменше півроку у США та у Франції. Випускники обмінних програм у кількості 15 осіб, які проходили стажування у США, на час проведення дослідження навчалися у Дніпропетровському національному університеті та Київському християнському університеті. Українські студенти у кількості 15 осіб, що проходили лінгвістичне стажування у Франції (м. Ліон), на час проведення дослідження навчалися у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури на факультеті промислового та цивільного будівництва (франко-український проект).

Всього у дослідженні взяли участь 89 осіб. Вибір досліджуваних базувався на припущенні, що українські, американські та французькі студенти є представниками різних за психологічними ознаками культур і згідно з цим положенням ми вважаємо, вони можуть мати суттєві розбіжності у ціннісних орієнтаціях, зокрема у ставленні до часу. У процесі безпосереднього контактування з представниками інших культур (американської та французької) протягом щонайменше півроку і більше випускники програм обміну могли змінити свої ціннісні

орієнтації і наблизились щодо часосприйняття перебували.
до представників тих країн, у яких вони

Таблиця 1. Середні показники монохронності та поліхронності у сприйнятті часу представників досліджуваних культур

Групи досліджуваних	Середні бали за шкалами			
	Високий рівень виявлення монохронності (0-40)	Помірний рівень виявлення монохронності (41-80)	Помірний рівень виявлення поліхронності (81-120)	Високий рівень виявлення поліхронності (121-160)
1. Американська вибірка (N=25)	39,28			
2. Учасники програм обміну у США (N=15)		65,6		
3. Українська вибірка (N=25)			80,36	
4. Учасники програм обміну у Франції (N=15)			84,9	
5. Французька вибірка (N=9)			91,4	

Таблиця 2. Рівень значущості розбіжностей при порівнянні груп

Групи досліджуваних	Середні бали за шкалами			
	Високий рівень виявлення монохронності (0-40)	Помірний рівень виявлення монохронності (41-80)	Помірний рівень виявлення поліхронності (81-120)	Високий рівень виявлення поліхронності (121-160)
1. Між групами першою і другою	t=6,6 розбіжність значуща при p<0,003			
2. Між групами першою та третьою	t=12,18 розбіжність значуща при p<0,001			
3. Між групами другою та третьою		t=3,13 розбіжність значуща при p<0,003		
4. Між групами третьою та четвертою			t=0,96 розбіжність незначуща	
5. Між групами третьою та п'ятою			t=2,15 розбіжність значуща при p<0,03	
6. Між групами четвертою та п'ятою			t=1,07 розбіжність незначуща	

Для виміру "монохронності та поліхронності у сприйнятті часу" носіями різних культур була обрана методика Геєрта Хофстеде "Monochronic/Polychronic Self Test". З таблиці 1 видно, за середніми показниками всі п'ять груп мають розбіжності.

Для статистичної перевірки значущості розбіжностей за рівнем виявлення "монохронності-поліхронності у сприйнятті часу" між вибірками було використано t-критерій Стюдента. Результати, наведені у таблиці 1 показують, що представники американської культури демонструють високий рівень монохронності у сприйнятті часу, а українці, українські студенти, які були на стажуванні у Франції, і французи показали помірний вияв поліхронності у ставленні до часу. Між першою (американці – 39,28) та третьою (українці – 80,36) групами розбіжності є статистично значущими за t-критерієм Стюдента при $p < 0,01$. За отриманими результатами учасники обмінних програм займають проміжне положення у сприйнятті часу між українськими студентами та представниками тих країн, у яких вони навчались протягом року. Учасники обмінних програм у США (65,53) показали тенденцію схильності до помірної монохронності у ставленні до часу, тобто за сприйняттям часу вони наблизились до американців (39, 28) – (розбіжності статистично значущі за t-критерієм Стюдента при $p < 0,03$), також виявились зміни між третьою (українці – 80, 36) та другою групами (студенти за обміном у США – 65, 53) – (за t-критерієм Стюдента розбіжності статистично значущими при $p < 0,03$).

Французькі студенти характеризуються вищим рівнем поліхронності (91, 44), ніж українські (80, 36) – (розбіжності значущі при $< 0,03$). Факт, що представники французької культури підпадають під категорію помірної поліхронності (хоча у дослідженнях Хофстеде французам притаманні високі показники вираження поліхронності у ставленні до часу) ми можемо пояснити тим, що більшість досліджуваних у французькій вибірці теж були випускниками обмінних програм і на момент проведення дослідження вони вже провчилися на Україні приблизно з рік.

Отже, отримані результати повністю підтверджують припущення гіпотези емпіричного дослідження, щодо наближення змін за шкалою "монохронність – поліхронність у сприйнятті часу" до характерних виявів цих параметрів для країн, де перебували випускники обмінних програм. Отримані нами показники підтверджують дані західних дослідників [4; 5] і надають нам змогу стверджувати, що американська культура – чітко монохронна. На відміну від американської, французька культура – чітко поліхронна. В культурі українців теж домінує поліхронна

система сприйняття часу, але у порівнянні з французькою культурою українська поліхронність має помірний ступінь виявлення.

Діаграма на рис.1 демонструє розбіжності у сприйнятті часу представників американської, української та французької культур.

Завдяки проведеному емпіричному дослідженню було встановлено, що представники української культури статистично значуще відрізняються від носіїв американської та французької культур за виміром «монохронність – поліхронність» у сприйнятті часу і визначено, що для більшості українців притаманна помірна поліхронність у ставленні до часу. Що стосується випускників програм обміну, то отримані результати повністю підтвердили припущення гіпотези емпіричного дослідження щодо наближення змін за шкалою «монохронність – поліхронність» до характерних виявів цих параметрів для країн, де перебували випускники обмінних програм. А саме учасники програм обміну у США продемонстрували помірну монохронність у сприйнятті часу, а в українських студентів, які навчались у Франції, спостерігається тенденція збільшення поліхронності у ставленні до часу.

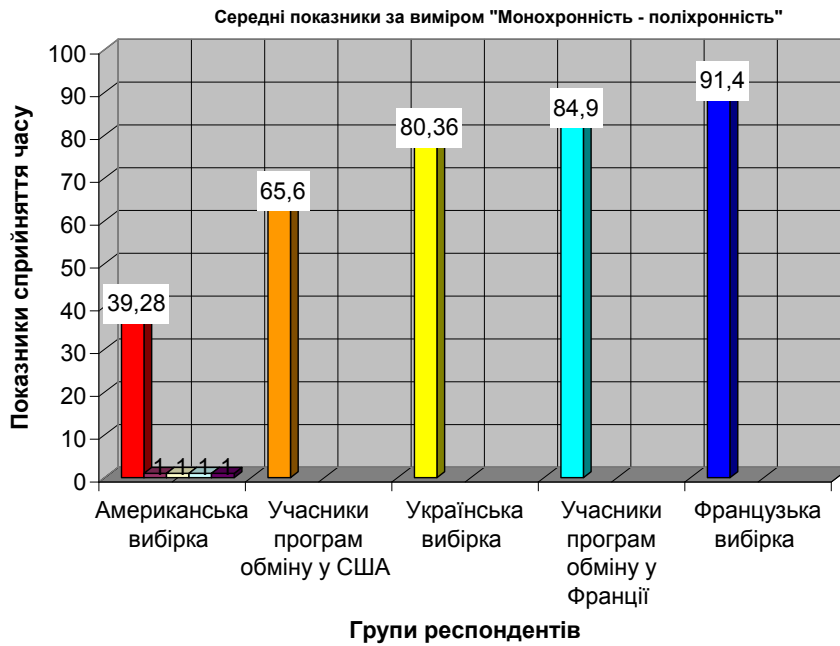

Рис.1. Сприймання часу носіями досліджуваних культур

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатенко П.И., Бузький М.П. Национальная психология и бытие общества. – Днепропетровск: ДНУ, 2002. – 209 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика: глибинні регулятиви психологічного повсякдення. – К.: Либідь, 2001. – 116 с.
3. Носенко Е.Л. Культурно-психологічні проблеми інтеграції України в Європейське співтовариство // Грані. – № 2 (4). – Березень-квітень, 1999. – С.59-61.
4. Hall, E.T. and Hall, M.R. Understanding Cultural Differences. Germans, French and Americans. International Press, inc. Yarmouth, Maine, 1990. – 544 p.
5. Hofstede, G. Culture's Consequences: International differences in work related values. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1980. – 293 p.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2007 р.

